



О ПРИНЦИПУ И ПРИНЦИПИМА ЊЕГА И ЊЕГОВИХ

(Борис Станић, Гвидо ван Хелгел, *Ајшенштајн*, Бесна кобила, 2015)

Мало шта има толико велики одзив на светском нивоу као два светска рата. Мало шта је толико и у тој мери проучено као ова два рођака по смрти, брата по енормности и јаду, ове алфе и омеге правог приказа људске природе. И један и други су ставили човештво на коцку, решили да извагају ону Џокерову (Хит Леџер варијанта) флоскулу да људи без правила губе морал, да ће се међусобно готово појести. Неке од најлепших стриповских прича управо из овог периода вуку корене (Шпигелманов *Маус* је ту најзвучнији пример); неки од најинтересантнијих филмова инспирацију вуку из овог доба (*Др Сџрејнцлав* Стенлија Кјубрика). Самим тим не чуди ни позамашна количина литературе и дискусија које се мотају око последица – и те како дугорочних – ових ратова, као и дотично везано за узроке.

Узрок првог, Великог рата је Србима – и Босанцима – надасве познат, и носи име и презиме једног чудног бркатог младића који више делује као баштован неголи терориста. Гаврило Принцип. Усмртитељ Франца Фердинанда и његове супруге. Катализатор аустроугарског удара на Србију. Онај лептир који је махом крила узроковао цунами на другом крају света. Или, тачније, широм света. Наравно, његова улога и тачан МО су се мењали по потреби историчара, идеолога, иредентиста, итд. – испрва је народни јунак, па онда терориста, па заговорник циљева овог или оног ултранационалистичког покрета, па нико и ништа, па опет неко и нешто. Попут свега у историји, ни Гавра није изузет манипулације и искоришћавања. Наравно, лако (!!) је креирати историјску (не)истину о историјској личности о којој се приватно мало зна, поготово ако је та личност из земље о којој туђа мишљења варирају, или је барем део народа са сличним проблемима. Фактографија претвара људе у имена и презимена, животе у фусноте и подтачке, догађаје у пасусе, достигнућа у неки мемљиви позив за веће и јаче зарад вишег циља. Ту дође до мешања фикције и фактоида, а лепо би било да барем једном дође прилика да се слично – чињенице и фантазирање – искористи у позитивне сврхе.

Овде већ улазе Борис Станић и Гвидо ван Хелгел. Први је народу (додуше, алтернативном и стриповском – значи, количински малецком) познат по *Блајишћу* и *Радосаву* (чија се два наставка очекују ускоро). Други је Холанђанин, а није уклет; историчар, а није корумпиран; видно не Србин, а прича српски на нивоу на којем би му просечни сељани завидели. Обојица су тако ситни и чудни, препуни необориве енергије и елана, у неколико наврата решили да се позабаве Принциповом причом. Један

је имао историјску подлогу о балканским народима, а понајвише о Младој Босни (Хенгел), други је имао сурови и сирови графизам да дочара то знање стрипофилима (Станић). Један је решио да раби сву могућу и немогућу литературу, све крупне и ситне изворе, сваки ћошкић који иоле помиње Принципа и његове, а да је научно колико-толико валидан. Други је уобличавао све то кадровима, тушем, пером, дијалогом и цитатима, првим планом и птичјом перспективом, тешким колико и тежим сликама, мачем и огњем. А бољег доба од стогодишњице Великог рата нема – Системове *Линије фронти* излазе у истом овом периоду, на подједнако велика врата, и дотичу се претежно тема рата и последицама. *Аџенџа* је једна прелепа ода узроку.

Принцип није јуначина. Штавише, у току самог акта пуцања на надвојводу, по Станићевом приказу, затвара очи и за сваки случај скреће поглед. Потом потеже оружје на себе. Наравно, нико од његових сарадника није ништа већи јунак од њега – ни Трифко Грабеж, ни Недељко Чабриновић, ни Данило Илић, ни Иво Крањчевић, ни Васо Чубриловић... Све су сами људи од крви и меса, као и дубоког погледа, истог оног погледа који војник са ПТСП-ом има годинама након крвавог рата. Погледа који ће красити лица многих учесника конфликта чија је прва искра била чин ових Младобосанаца. Самим тим је додатно важно нагласити то да Принцип није јуначина. Станићев лик иде да дрмне коју ракију пре самог акта повлачења обарача, нервозан је, зноји се. Сарадници покушавају да се убију цијанидом, наравно безуспешно, те да беже са подједнако узалудним резултатима. Оно што следи је очекивано – суђење, казне, вешања, самице, доживотна колико и недоживотна тамницења, итд. И наравно, један светски рат.

Који чак није ни фокус приче.

Велики плус *Аџенџа* је избор Ван Хенгела и Станића да се држе приче о Принципу и његовим сарадницима. Јер уместо преживакане сторије о херојству малог чо-века или пропагандног преиспитивања и историјског ревизионизма, добијамо један пресек, вињету личних искустава обичних људи који су због необичне одлуке бачени у необичне ситуације и који, наравно, свршавају на уобичајен начин. Видимо како индивидуа прогресивно губи себе у окружењу као што је судница (она кафијанска), затвор (онај кјубриковски) или сан (онај далијевски). Осећамо емоције Чубриловића када просипа душу у судници, а осећамо и Принципово челично држање, које као да је изронило одмах након хапшења. Дотиче нас саосећање Крањчевића према Чубриловићу и осталима, боли нас писмо, свако писмо Данила Илића мајци, језиво се над-вијају вешала погинулих Срба у име новозатворених завереника против аустријске круне. Свака реченица коју атентатори изговарају је недвосмислено потекла из де-моса, из етноса, тешка је колико и тежаци који је производе. Једноставно, главним актерима ове приче није дозвољено ни неколико тренутака одмора, ни трунка сао-сећања са било које стране. Ово се, наравно, одражава и на читаоца.

А читалац мора да осети ружно у акту одузимања живота престолонаследнику и супсеквентног низа догађаја. Аустријанци не могу а да не буду ружни, оштрих зуба, кукастих носева. Станић се не либи да оне одговорне за анексију Босне прикаже као акрепе, а ту страда и локално покорено становништво, барем оно лојално новом го-сподару. Међутим, ни атентатори нису претерано лепи. Сви су сувоњави, разваљени,

нема их шака јада. У једном тренутку двојица завереника гледају право у читаоца, као да му очима ждери душу. Оно што ће урадити је гнусно, те и сами попримају гнусност на себе пре чина. Разговори су махом пословне природе: теби бомба, теби пиштољ, теби дирекције, теби положај подршке, итд. Нема ту много љубави. Станићева Босна раног двадесетог века је једно разорно место, где су људи дефинисани својим манама, а упамћени по врлинама. И тај и такав Франц Фердинанд, ако се историјски извори узму у обзир, своје задње уздисаје посветио је супрузи на самрти.

Атентат у *Аџенџаџу* је компликована ствар. Једино што је црно-бело јесте цртеж; свака ситуација поседује више страна, а релативизам је немогуће избећи. Од главних актера, сви знају ко су, знају шта ће управо постати и након тога бити, и наравно лица, а понајвише очи, откривају овај прелазни период. Јунаци који постају тим путем патње других. И наравно, право јунаштво је спремност управо на ту патњу, на сазнање да је некоме смркнуло док је теби свануло. Све остало мање боли. Принцип преживљава туберкулозу, ампутирање руке, болове, али то није ништа наспрам бола вешаних људи пред његовом првом ћелијом, ништа наспрам бола који су осетили престолонаследник и његова супруга када су добили метак, наспрам бола њихове деце која су због њега остала без родитеља колики год племићи били. Уз то, ништа Принципа не боли толико колико недостатак слободе, недостатак добре књиге у рукама и уверења да су остали добро. Јер, на крају крајева, и након великих чинова, хране нас мале ствари.

Аџенџаџи: С оне сџране џаџиње не правда никога, не даје ни јунацима ни читаоцима јасну страну за одабир. Не, овај стрип испоручује једну заокружену причу о неколицини младих који су због вишег циља жртвовали зрелост и старост. Једну заокружену причу која нема десетерце, нити бомбастичне епитете, која нема топузе и сабље димскије, већ је саткана од страха, емоција, покиданих живаца, невероватних преокрета са врло вероватним последицама. Историја и сторија увезене једна у другу као гоблен. А са оне стране гоблена... па, зна се већ...